

**T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI**

EL SANATLARI TEKNOLOJİSİ

ZİLİ DOKUMA

Ankara, 2013

-
- Bu modül, mesleki ve teknik eğitim okul/kurumlarında uygulanan Çerçeve Öğretim Programlarında yer alan yeterlikleri kazandırmaya yönelik olarak öğrencilere rehberlik etmek amacıyla hazırlanmış bireysel öğrenme materyalidir.
  - Millî Eğitim Bakanlığınca ücretsiz olarak verilmiştir.
  - **PARA İLE SATILMAZ.**

İÇİNDEKİLER

AÇIKLAMALAR	ii
GİRİŞ	1
ÖĞRENME FAALİYETİ-1	3
1. KIRKİTLİ DOKUMALAR.....	3
1.1. Tanım	3
1.2. Tarihçe	3
1.3. Zili Dokuma	4
1.4. Motif Özellikleri	5
1.5. Yöresellik	5
1.5.1. Zili dokumalar:	5
1.6. Motif Anlamları	5
1.7. Zili Dokumada Desen Özellikleri	6
1.7.1. Desen Hazırlarken Kullanılan Araç Gereçler	6
1.7.2. Desen Araştırma	6
1.7.3. Yararlanılacak Kaynaklar	7
1.7.4. Desen Çiziminde Dikkat Edilecek Noktalar	7
1.7.5. Desen Hazırlama Aşamaları	7
UYGULAMA FAALİYETİ	12
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	13
ÖĞRENME FAALİYETİ-2	14
2. ZİLİ DOKUMAYA HAZIRLIK.....	14
2.1. Kirkitli Dokumada Kullanılan Zili (Sili) Çeşitleri	14
2.1.1. Düz Zili.....	14
2.1.2. Çapraz Zili	15
2.1.3. Seyrek Zili	16
2.1.4. Damalı Zili.....	16
2.1.5. Konturlu Zili	17
2.2. Zili Dokuma	17
2.2.1. Zincir Halkası (Çiti) Yapma	17
2.2.2. Bez Ayağı Dokuma Yapma	18
2.2.3. Zili Dokuma Tekniği	18
2.3. Zili Dokuma Yaparken Dikkat Edilecek Noktalar	19
2.4. Dokumayı Tezgâhtan Çıkarma	19
2.5. Saçak Bağlama.....	19
2.5.1. Saçak Yaparken Dikkat Edilecek Noktalar	20
2.6. Zili Dokuma Örnekleri.....	21
UYGULAMA FAALİYETİ	25
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	28
MODÜL DEĞERLENDİRME	29
CEVAP ANAHTARLARI.....	30
KAYNAKÇA	31

AÇIKLAMALAR

ALAN	El Sanatları Teknolojisi
DAL/MESLEK	El Dokumacılığı
MODÜLÜN ADI	Zili Dokuma
MODÜLÜN TANIMI	Tekniğe uygun olarak zili deseni hazırlama, zili dokumaya başlama, zili dokuma yapma, zili dokumayı bitirme konularının anlatıldığı öğrenme materyalidir.
SÜRE	40/32
ÖN KOŞUL	Kirkitli dokumalar modüllerini almış olmak
YETERLİLİK	Zili dokuma yapmak
MODÜLÜN AMACI	Genel Amaç Uygun ortam ve araç gereç sağlandığında tekniğe uygun zili dokuyabileceksiniz. Amaçlar ➤ Gelenekselliğe, yöreselliğe ve yeniliklere uygun zili deseni hazırlayabileceksiniz. ➤ Tekniğe uygun zili dokuma yapabileceksiniz.
EĞİTİM ÖĞRETİM ORTAMLARI VE DONANIMLARI	Ortam: Aydınlık ve temiz ortam Donanım: Görsel basılı kaynaklar, makas, cetvel, kareli kâğıt, boya kalemi, kalem, silgi, kalemıraş, tezgâh, çözümlü ipliği, atkı ipliği, kirkit
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	Modülün içinde yer alan, her faaliyetten sonra verilen ölçme araçları ile kazandığınız bilgileri ölçerek kendi kendinizi değerlendireceksiniz. Öğretmen, modülün sonunda, size ölçme aracı (test, çoktan seçmeli, doğru-yanlış, vb.) kullanarak modül uygulamaları ile kazandığınız bilgi ve becerileri ölçerek değerlendirecektir.

GİRİŞ

Sevgili Öğrenci,

İki veya daha çok iplik grubunun çeşitli şekillerde birbiri arasından, altından üstünden geçirilerek meydana getirilen ürüne dokuma denir.

Dokumanın en basit şekline bez veya bez ayağı (düz dokuma) dokuma adı verilir. Düz dokuma teknik açıdan kilim, cicim, zili, sumak gibi isimlerle çeşitlilik gösterirler. Temelini kilim dokuma oluşturur.

Günümüzde teknolojinin gelişmesi ile el dokumacılığı kaybolmaya yüz tutmuş durumdadır. El dokumacılığını yaşatmak için istenilen amaca uygun üretim biçimini yakalamak kaliteli araç gereç seçimi yapmak çok önemlidir. Seçilen alet ve gereçleri düzgün kullanabilmek, dokuma tezgâhlarını tanımak, özelliklerini bilmek kaliteyi artıran unsurlar içinde yer almaktadır.

El dokuma alanında üretimin istenilen kalitede ve kapasitede geliştirilebilmesi için kullanılan dokuma tezgâhlarının özelliklerini bilmek, tezgâhlar ve dokumalar hakkında bilgi sahibi olmak kaçınılmaz bir ihtiyaçtır.

Bu modülde zili deseni hazırlamayı, çözümlü hazırlamayı, zili dokumaya başlamadan önce yapılacak çalışmaları, zili dokumayı ve dokunan ürünü bitirme becerisini kazanacaksınız. Edindiğiniz bilgi ve kazandığınız beceriler el dokuma alanını ve çalışma koşullarını tanımanıza yardımcı olacaktır.

ÖĞRENME FAALİYETİ-1

AMAÇ

Bu faaliyette verilecek bilgiler ve kazandırılacak beceriler doğrultusunda, zili deseni hazırlayabileceksiniz.

ARAŞTIRMA

- Çevrenizdeki dokuma atölyelerinde var olan dokuma tezgâhlarını ve üretilen zili dokumaları araştırınız.
- Çevrenizdeki zili desenlerini inceleyiniz.
- Motiflerin, desenlerin, anlam ve özelliklerini araştırınız.
- Zili dokuma konusunda sanal ortamda ve basılı kaynaklardan kaynak taraması yapınız.
- Topladığınız dokümanları ve bilgileri rapor haline getiriniz.
- Hazırladığınız raporu ve çalışmalarını sınıf ortamında arkadaşlarınızla paylaşınız.

1.KİRKİTLİ DOKUMALAR

1.1.Tanım

El dokumalarının dokumasında; atkı ipliğini ve ilmekleri sıkıştırmak amacıyla kullanılan araca ‘kirkit’ ve bu aracın kullanıldığı el dokumalarına da ‘kirkitli dokumalar’ denilmektedir.

1.2.Tarihçe

Tarih boyunca birçok kültürün üzerinde yaşadığı Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde, göçebe, yarı göçebe veya yerleşik Türkmenler, Yörükler ve diğer gruplara ait boy ve oymaklar, son yıllara kadar kendine özgü geleneksel yaşamlarını ve bunun sonucu olarak geleneksel dokumacılığı devam ettirmişlerdir. Hâlâ devam ettirenler de bulunmaktadır. Özellikle aralarında boy ve oymaklar halindeki göçebe gruplar, belirli bir yere yerleşip sürekli komşular edinemediklerinden yaylalarda başka gruplarla karşılaşmak zorunda olduklarından dolayı, kendi benliklerini korumak ve dışarıya tanıtmak için çadırlarından giyimlerine, yaygılarına kadar her şeyde kendine özgü biçimleri, sembolleri büyük önem taşımıştır.

Bazı gruplar tarafından fazla dış etkiler ve kişisel eklemeler, değişiklikler yapmadan belirli desenler uzun süre dokunmaktadır. Özellikle, zili dokuma zorluğundan dolayı her türlü desenin dokunamadığı bu türlerde desenler yüzlerce yıl hemen hemen olduğu gibi kalmaktadır. Bu nedenle bu desenlere **donmuş desenler** denir. Bugün hâlâ Türkistan'da dokunmakta olan sekizgen gül desenleri 14. ve 15. yy Türkmen, Timurlu, Cezayirli minyatürlerinde görülmekte idi.

Timurlu minyatürlerinde görülen zikzak desenli yer yaygıları, bugün Türkmen zili dokuması minder, çuval ve ufak yaygılarda görülmektedir.

1.3. Zili Dokuma

Çözü çiftlerine uyulmayarak üç üstten bir alttan, motiflerin içini ve dışını değişik renklerle tamamen doldurarak yapılan düz dokuma tekniğidir. Her desen ipliği kendi desen alanında enine olarak üç üstten bir alttan atlayarak geçirilir. Bu sıra tamamlandıktan sonra araya atkı ipliğinin kalınlığına göre bir veya birkaç atkı atarak sıkıştırılır. Desen oluşturabilmek için üç üstten bir alttan yapılan işleme her sırada çözgü ipliği kaydırılarak devam edilir.

Resim 1.1: Zili güllü desen

1.4. Motif Özellikleri

Desenler genellikle doğadan, insanların çevrelerinden gördüğü eşyalardan alınmıştır.

Desenleri oluşturan motifler geometrikleştirilerek veya üsluplaştırılarak işlenmiştir.

- Motiflerde parlak renkler kullanılır; kırmızı (vişne), lacivert (koyu gök), koyu sarı (kınalı sarı), sıklamen (almes), mor (deli mavi), siyah(kara veya ana kara), yeşil (cevizi), çimeni yeşil, beyaz, mavi (turkuaz)
- Motifler dokumanın yüzeyine yatay bloklar oluşturacak şekilde yerleştirilir.
- Blokları ince bordürler sınırlar.
- Bordür içlerine dikdörtgenlerle bölünür ve pıtrak motifi yerleştirilir.
- Motifler geometrik ve bitkisel karakter taşımaktadır.
- Karşılıklı iki uzun kenarlarda ince bordürler (su) yer alır.

1.5. Yöresellik

1.5.1. Zili dokumalar:

İç Anadolu'da (Konya, Kayseri, Niğde, Kırşehir), Akdeniz bölgesinde(Toroslar, Adana, Gaziantep) desenler değişik renk ve malzemeyle dokunmuş olan yastık, minder, çuval ve ufak yaygılardan oluşur. Batı Anadolu'da ise (Eskişehir, Manisa, Balıkesir, Aydın, Kütahya, Çanakkale, Bergama, Antalya, Fethiye) hemen her yörede bu dokumaya yaygın olarak rastlanır. Genellikle çeyiz eşyası olarak dokunan bu örnekler, namazlık, yer sergisi ve heybeye kadar geniş bir kullanım alanına sahiptir.

1.6. Motif Anlamları

Dokumalar insanların fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılamak ve beklentilerini yerine getirmek için dokunurdu. Dini inançlar ve dinsel yaşam filozofik düşünceleri, insan ruhunu zenginleştirdi ve geliştirdi.

Dokumalardaki motiflerin anlamları bölgelere göre farklılık gösterir. Ancak motifler dini inançları, asaleti, gücü sembolize eder. El dokumacılığında dokumaların dili sadece dokumacının hünerini göstermekle kalmaz, ayrıca onların mesajlarını da iletir.

Dokuma tekniği elverişli olmadığından çok çeşitli desenler dokunamaz. Donmuş“arkaik desenler” denilen, Orta Asya'dan bu yana çok az değiştiği tahmin edilen bugün hâlâ Türkistan - Türkmen halılarında değişik çeşitleri görülen sekizgen ” Türkmen gülü” desenleri ve 14. - 15. yy Timurlu minyatürlerinde zeminlerde görülen iç içe zikzak desenleri görülür. Konya, Kayseri, Niğde, Kırşehir, Toroslar, Adana, Gaziantep, yöresinde bu desenlerde değişik renk ve malzeme ile dokunmuş olan yastık, minder, çuval ve ufak yaygılar görülür. Batı Anadolu'da ise Eskişehir, Balıkesir, Aydın, Manisa, Kütahya, Çanakkale, Bergama'dan Fethiye, Antalya'ya kadar olan hemen her yörede bu dokumaya

yaygın olarak rastlanır. Bazen dama taşı gibi arada boşluklar bırakılarak değişik bir görünüş elde edilebilir. Daha çok Çanakkale, Balıkesir, Bergama yöresinde atkı yüzü zemin arasına dokunan yer yaygılarında bu türe rastlanır.

Zili dokumalarda çeşitli hayvan, çiçek ağaç gibi figüratif motiflerin yanı sıra soyut motifler de yer alır.

1.7. Zili Dokumada Desen Özellikleri

Desen: Yüzeylerin üzerinde varlıkları, nesnelere belirli çizgilerle ifade edilmesidir. Motifler bir araya gelerek desenleri oluştururlar. Motifler ve desen çeşitli şekillerde ortaya çıkarak gelenekselleşirler.

Doğal çevreden; göl, akarsu, bitkilerden; ağaç, yaprak, dal, çiçek, kozalak, çevrede görülen. Canlı varlıklardan; kuş türleri, yılan, kırkayak, akrep, kurbağa, kaplumbağa, koyun, köpek, inek, eşyalardan; tarak, ibrik, kirkit, sandık, boncuk, ayna. Yaşadıkları çevreden; çadır, ev, direk, yol. İnsan vücudundan; el, baş gibi varlık ve nesnelere dokuma tekniklerine uygulayıp motifler haline getirirler.

Gözle görülen nesnelere yanında, soyut kavramları da sembolize eden desen ve motifler kullanılır. Örneğin, çeşitli yazarlar tarafından evrenin kapısı, Allah'a ulaşılan kapı, yol, kibleyi gösteren işaret olarak yorumlanan ve çoğunlukla dikey sivri uçlu şekilde biten dikdörtgenlerden meydana gelen mihraplar bu sembolizme örnek gösterilebilir.

1.7.1. Desen Hazırlarken Kullanılan Araç Gereçler

- Görsel ve basılı kaynaklar,
- Dokuma örnekleri,
- Makas,
- Cetvel,
- Kareli kâğıt,
- Boya kalemi,
- Mukavva,
- Yumuşak kalem.

1.7.2. Desen Araştırma

Zili dokuma deseninin hazırlanmasından önce, hazırlanacak desenle ilgili bir ön araştırmanın yapılması gereklidir. Desen araştırması yapabilmek için geçmişten bu güne kullanılan zili dokuma desenleri görülmeli, zili dokumalarda kullanılan desenlerin biçimleri, kullanılan motiflerin özellikleri araştırılarak, desen hazırlama işleminin birinci basamağını gerçekleştirilmelidir.

1.7.3.Yararlanılacak Kaynaklar

Bir zili dokumanın yöresel özelliklerini en iyi yansıtan faktörlerden biri olan zili desenlerini araştırmada yararlanılacak kaynaklara ulaşmak, günümüzde oldukça kolaylaşmıştır.

Genel olarak yararlanılacak kaynaklar şunlardır:

- Daha önce yapılmış zili dokumalar ve bunların resimleri,
- Daha önce çalışılmış zili dokuma desenleri,
- Kitap, dergi, basılı kaynaklardaki zili dokuma motif ve resimleri,
- İnternet siteleridir.

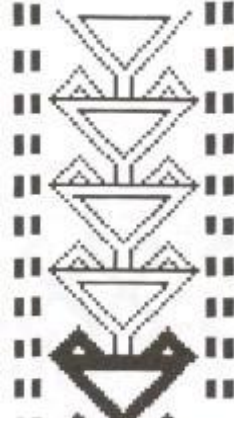
1.7.4. Desen Çiziminde Dikkat Edilecek Noktalar

- Zili dokuma deseni kareli kâğıda çizilir.
- Kareli kâğıtta her dik kare sırası çözgü ipliğinin, yatay kare sırası atkı ipliğinin karşılığıdır.
- Desende; hangi renk desen ipliği, kaç çözgü ipliğinin arkasından atlayıp geçecekse, o kadar kare o desen ipliğinin renginde boyanır.
- Her desen ipliği sıralarının aralarına bir kare yatay sıra boş bırakılır.
- Desen iplikleri aralarında sıkıştıran atkı iplerinin karşılığıdır.
- Deseni en genişliğinde dokumada kullanılacak çözgü ipliği sayısı kadar kare içine sığdırmak gerekir.
- Çizim ile dokuma arasında farklılıklar olabilir. İplik kalınlığı dokumada dikkate alınmalıdır.

1.7.5. Desen Hazırlama Aşamaları

- Dokunulması düşünülen zili dokumanın öncelikle boyutları belirlenir. Daha sonra zili dokumadaki düğüm sayıları hesaplanarak her düğümün bir kareye geleceği gerçeğini unutmadan, boyutlara uygun kareli kâğıt hazırlanır.
- Desen kurşun kalemle kareli kâğıda çizilir.
- Kurşun kalemle taslak çalışması yaparak, kareli kâğıtta yerleri belirlenmiş desen, hazırlanacak zili dokumada uygulanacak renklerle boyanır.
- Zili dokumanın fonuna uygun renkte tamamı boyanarak desen çalışması tamamlanır.
- Not: Ayrıntılı bilgi için kirkitli dokumalarda basit desen çizimlerine bakınız.

1.7.6. Zilide Kullanılan Desen Örnekleri

Şekil 1.1: Geniş bordür (su desenleri)

Şekil 1.2: Geniş bordür (kıyı suyu sekme)

Şekil 1.3: Dar bordür (küçük su deseni)

Şekil 1.4: Geniş bordür (büyük su deseni)

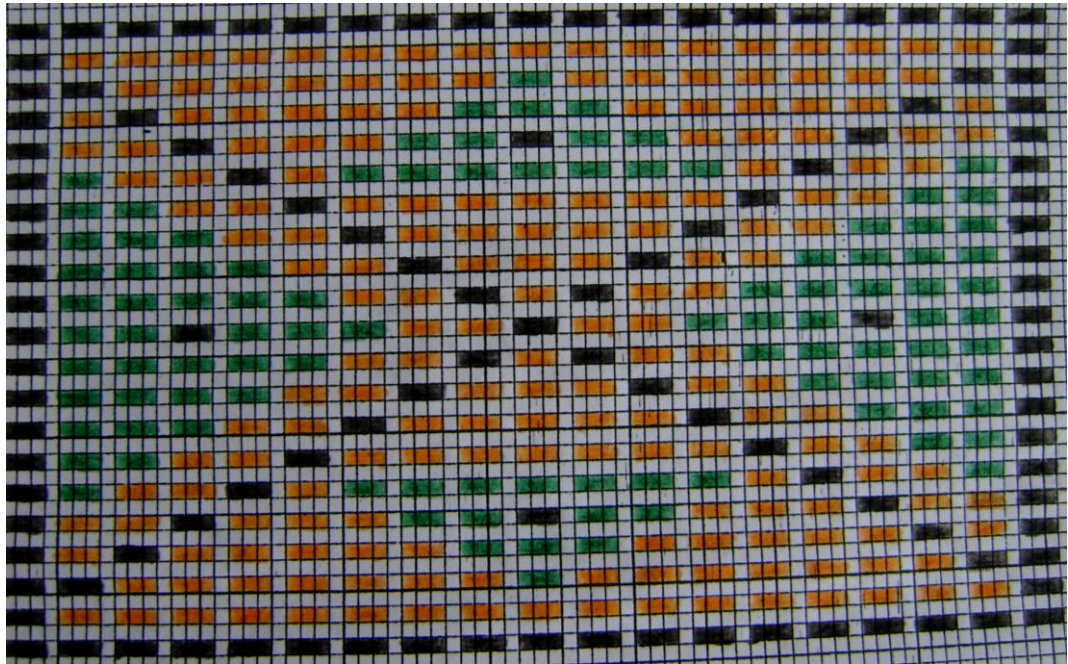

Şekil 1.5: Mersin'den zili elibelinde kız yanırları

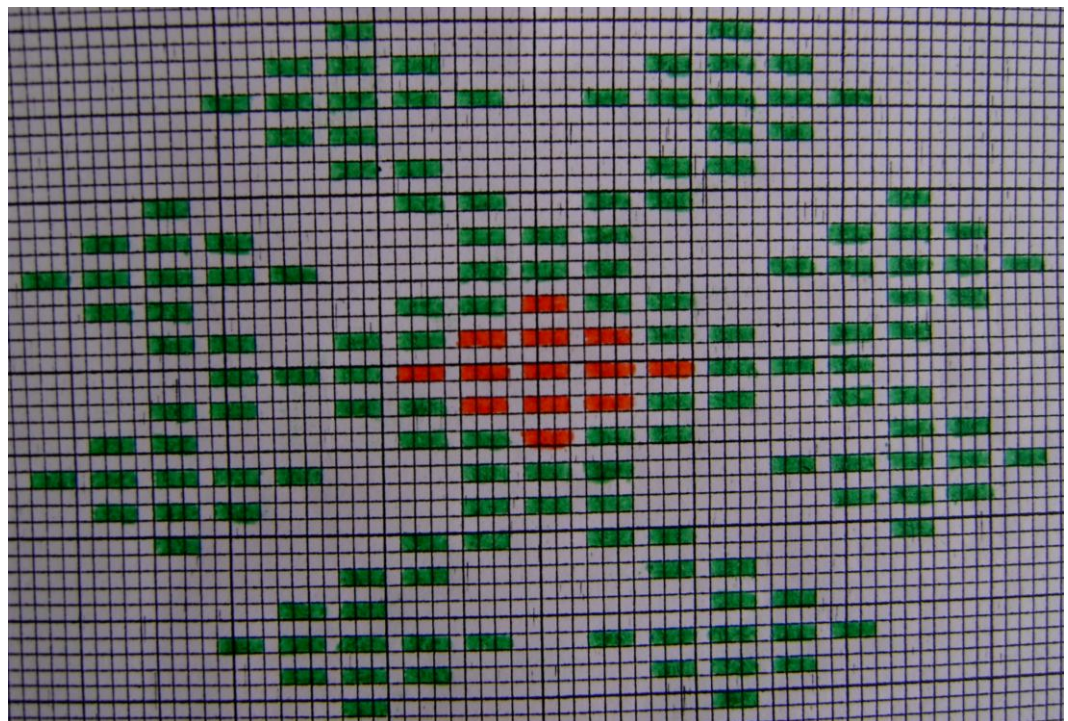

Desen 1.1: Zili deseni

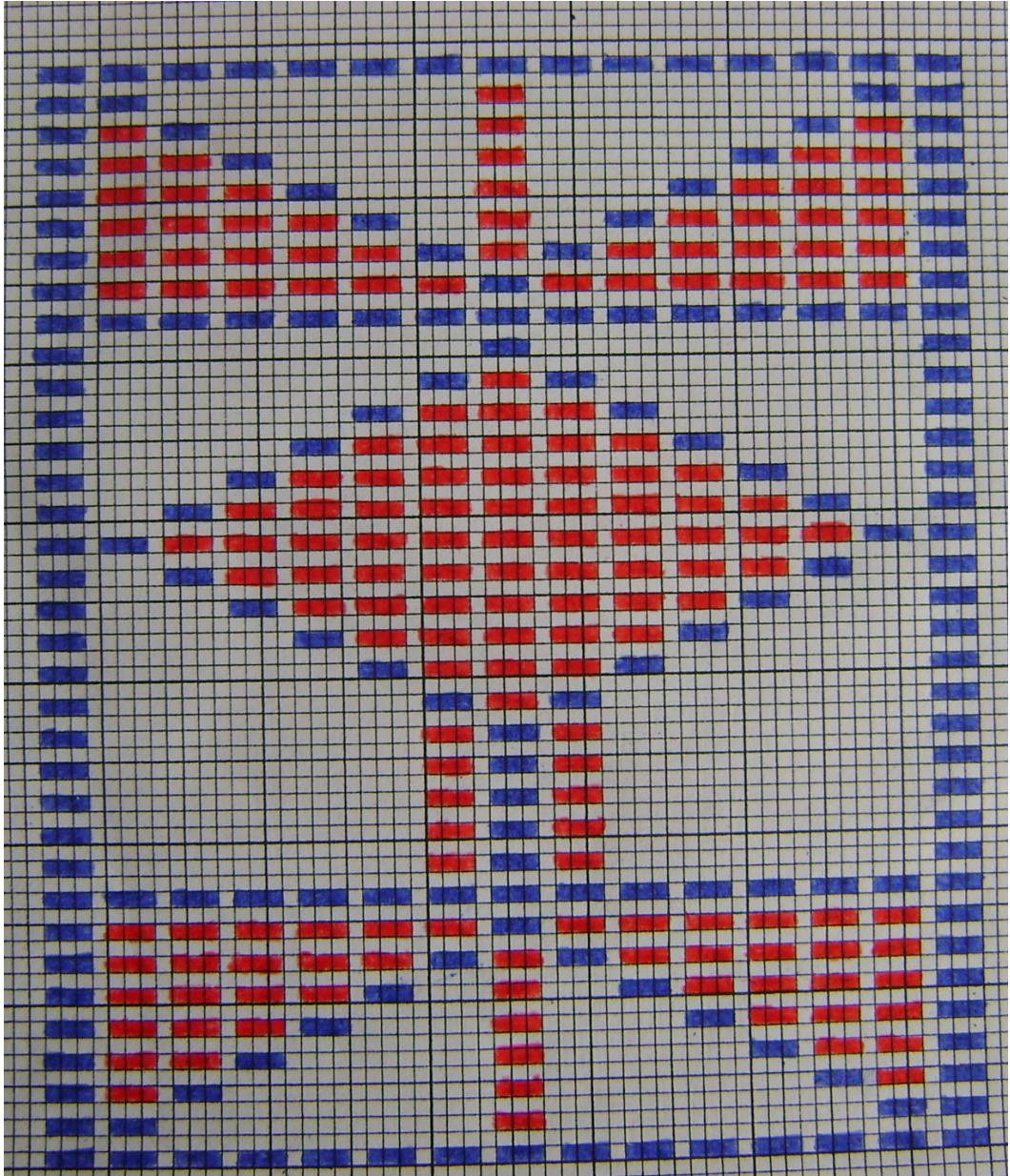

Desen 1.2: Zili Deseni

Desen 1.3: Zili deseni

Desen 1.4: Zili deseni

UYGULAMA FAALİYETİ

Aşağıda verilen bilgiler doğrultusunda zili dokuma ve zili dokuma deseni hazırlama konularında araştırmalar yapıp dosya hazırlayınız

İşlem Basamakları	Öneriler
➤ Kirkitli dokumalarla ilgili bilgi toplayınız.	➤ Basılı kaynaklardan faydalanabilirsiniz ➤ Sanal ortamdan faydalanabilirsiniz
➤ Zili dokuma konusunda bilgi toplayınız.	➤ Dokuma atölyelerinden yararlanabilirsiniz. ➤ Basılı kaynaklardan faydalanabilirsiniz ➤ Sanal ortamdan faydalanabilirsiniz
➤ Zili dokuma desen özelliklerini araştırınız.	➤ Çevrenizdeki dokuma atölyelerinden ve okulunuzdaki dokuma atölyesinden faydalanabilirsiniz.
➤ Zili desenlerinin fotoğraflarını çekiniz.	➤ Çevrenizdeki dokuma atölyelerinden ve okulunuzdaki dokuma atölyesinden faydalanabilirsiniz.
➤ Desen hazırlama şekillerini araştırınız.	➤ Çevrenizdeki dokuma atölyelerinden ve okulunuzdaki dokuma atölyesinden faydalanabilirsiniz.
➤ Motif özellikleri ile ilgili bilgi toplayınız.	➤ Çevrenizdeki dokuma atölyelerinden ve okulunuzdaki dokuma atölyesinden faydalanabilirsiniz.
➤ Zili dokumada kullanılan motif anlamlarını araştırınız.	➤ Çevrenizdeki dokuma atölyelerinden ve okulunuzdaki dokuma atölyesinden faydalanabilirsiniz.
➤ Zili dokuma fotoğrafları çekiniz.	➤ Çevrenizdeki dokuma atölyelerinden ve okulunuzdaki dokuma atölyesinden faydalanabilirsiniz.
➤ Topladığınız bilgi ve dokümanları dosya haline getiriniz.	➤ Dosyanızın düzgün olmasına önem veriniz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki cümlelerin başında boş bırakılan parantezlere, cümlelerde verilen bilgiler doğru ise D, yanlış ise Y yazınız.

1. ( ) Zili dokuma çözüğü çiftlerine uyulmayarak üç üstten bir alttan, motiflerin içini ve dışını değişik renklerle tamamen doldurarak yapılan düz dokuma tekniğidir.
2. ( ) Zili dokumada motifler dokumanın yüzeyine yatay bloklar oluşturacak şekilde yerleştirilir.
3. ( ) Dokumalardaki motiflerin anlamları bölgelere göre farklılık gösterir. Ancak motifler dini inançları, asaleti, gücü sembolize eder.
4. ( ) Zili dokuma tekniği dokumaya elverişli olduğunda her çeşit desen dokunabilir.
5. ( ) Her desen ipliği sıralarının aralarına bir kare dikey sıra boş bırakılır.
6. ( ) Deseni en genişliğinde dokumada kullanılacak çözüğü ipliği sayısı kadar kare içine sığdırmak gerekir.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise bir sonraki öğrenme faaliyetine geçiniz.

ÖĞRENME FAALİYETİ-2

AMAÇ

Bu faaliyette verilecek bilgiler ve kazandırılacak beceriler doğrultusunda, temiz ve aydınlık ortam sağlandığında zili dokuma yapabileceksiniz.

ARAŞTIRMA

- Zili dokumaya başlama teknikleri ile ilgili inceleme yapınız.
- Çevrede var olan dokuma atölyelerini inceleyiniz.
- Başlama tekniklerinin fotoğraflarını çekiniz.
- Zili dokuma teknikleri ile ilgili bilgi toplayınız.
- Topladığınız bilgi ve dokümanları sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

2. ZİLİ DOKUMAYA HAZIRLIK

2.1. Kirkitli Dokumada Kullanılan Zili (Sili) Çeşitleri

Zili, dokuma özelliğine göre beşe ayrılır:

- Düz zili
- Çapraz zili
- Seyrek zili
- Damalı zili
- Konturlu zili

2.1.1. Düz Zili

Desenlerin içi 2-1, 3-1, 5-1, atlamalarla doldurulurken başta kalan tek çözümler ve atlamalar ile yaygının yüzünde dikey çizgili-fitilli bir görünüm meydana gelir. Antalya ve çevresinde bu dokuma türüne fitilli denildiği söylenmektedir.

Özellikle yan yana sekizgenlerde (Türkmen gülü) meydana gelen minder ve yaygılar Anadolu'nun Türkmen yerleşmesi bölgelerinde özellikle Adana, Gaziantep, Kayseri, Niğde, Konya, Toroslar ve Batı Anadolu'da görülebilir.

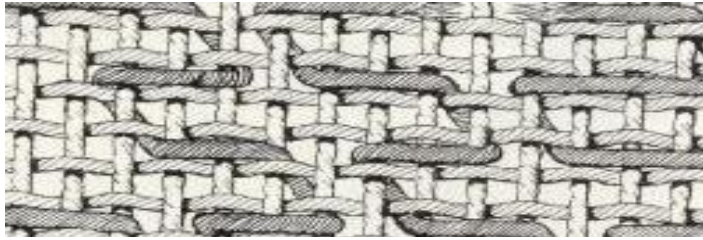
Şekil 2.1: Düz zili

Resim 2.1: Düz zili

2.1. 2. Çapraz Zili

Her sırada birer, çözgüyü boşta bırakarak öne geçirilen desen iplikleri, üst sırada birer çözgü yan tarafa kayarak atlatılır, böylece boşta kalan çözgüler ve üste çıkan desen iplikleri çapraz çizgiler oluşturur. Desene göre, düz çapraz, zemin boyunca büyük V'ler oluşturacak şekilde karşılıklı çapraz veya ortada eşkenar dörtgen meydana getirecek şekilde içe dört yönde çapraz fitilli olarak dokunabilirler.

Şekil 2.2: Çapraz zili

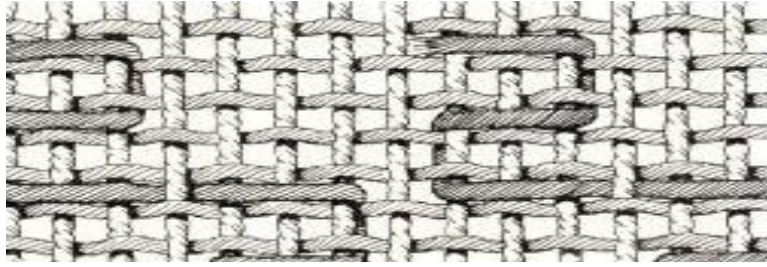
Resim 2.2: Çapraz zili

2.1.3. Seyrek Zili

Düz bez dokuması zemin üzerine kesik kesik birbirleriyle bağlantısız, serpilmiş 3-1,5-1, atlamalı düz zili dokuması tekniğinde ufak motiflerden meydana gelir. Antalya Silifke arası Toroslar'daki Türkmenler tarafından siyah keçi kılı çözüğü – atkı üzerine dokunduğu zaman *yoz* olarak adlandırılır.

Şekil 2.3: Seyrek zili

Resim 2.3: Seyrek zili

2.1.4. Damalı Zili

Dama taşı gibi 2-1, 3-1, atlamalarla bütün motif içleri doldurulur. Daha çok diğer tekniklerle bir arada kullanılır. Bazen çapraz çizgilerin kesişmesinden meydana gelen damalar motif zeminlerini doldururlar. Bazen “konturlu zili” “zili-verne” tekniği ile meydana gelen motiflerin içini doldurmak için bu teknikte damalı zeminler dokunur.

Şekil 2.4. Damalı zili

Resim 2.4. Damalı zili

2.1.5. Konturlu Zili

İki ve üçlü atlamalarla kontur halinde desenlerin meydana getirdiği zili türü, atkı yüzü veya bez dokuma geniş zeminler üzerinde cicim gibi konturlardan meydana gelen desenlerden oluşur. Konturlar halindeki desenlerin meydana gelmesi için her sırada normal atkılar atıldıktan sonra arkadan öne geçirilen renkli desen ipliği 2- 3 çözüğü öne geçtikten sonra, bir üst sıradan geriye dönerek tekrar öne geçirilip, geriye doğru 2- 3 çözüğü atlatılır. Bu arada üst sıraya geçen desen ipliği tutulur, dönüşte tekrar dikey olarak üst sıradan geriye döndürülür. Bu teknikle ancak dikey ve çapraz çizgiler dokunabilir, enine çizgiler ise, sumak tekniğiyle sarılır. Konturlarla çevrilen desenlerin içi ise sumak damalı zili veya uzun atlamalarla doldurulur.

Şekil 2.5: Konturlu zili

Resim 2.5: Konturlu zili

2.2. Zili Dokuma

- Dokuma için çözüğü ve atkı ipi hazırlayınız.
- Dokumaya uygun tezgâhınızı hazırlayınız.
- Tezgah üzerine çözüğü ipliklerini geçirin.
- Dokumaya hazır hale getiriniz.

2.2.1. Zincir Halkası (Çiti) Yapma

Her ilmenin arasından yapılmakta olan, zincir yapılan yerin sol tarafından sol elle tutularak açılır. Sol elden birer ilmek bırakılarak sağ el baş ve işaret parmağı ile arkadan geçmekte olan argaç alınıp zincir halkasından geçirilerek çekilip sağlamaştırılır (Aynı işlem bütün ilmekler bitene kadar tekrarlanır.).

Şekil 2.6: Çiti örmek (zincir halkası)

Zincir halka ile çiti örme aynı işlevi yapar. Yöresel olarak değişik adlar verilebilir. En yaygın kullanılan isim çiti örme veya zincir halka yapmaktır. Zincir örme atkı iplerinin çözülmemesi ve başlangıç dokumasının net, düzgün durması için gereklidir.

- Sol el işaret parmağına iplik dolanır.
- İpin ucu işaret parmağı ve başparmak arasında tutulur ve içten dışa doğru çevrilerek halka yapılır.
- Halkanın içinden sağ el işaret parmağı yardımı ile aradaki iplik içerden çekilerek zincir halkası oluşturulur.
- İşlem tekrar edilerek dokumanın eni kadar zincir örme yapılır.

2.2.2. Bez Ayağı Dokuma Yapma

Dokuma örgülerinin en basitidir. En eski, en çok kullanılan, sağlam ve küçük raporlu bir dokuma örgüsüdür. Atkı ve çözümlü iplikleri birbirinin bir altından bir üstünden geçerek dokuyu meydana getirir. Desen yatay iplerle elde ediliyorsa **atkı yüzlü**; **dikey (çözgü)** iplerle elde edilirse **çözgü yüzlü** dokuma adını alır.

2.2.3. Zili Dokuma Tekniği

- Desen ipliklerinin (atkı), çözümlü iplerin arasından geçmesi kolay olacak şekilde küçük ve yassı yumaklar yapılır.
- Dokumanın arkasında büyük desen ipliği birikimleri olmaması için desendeki renk gruplarına göre ayrı ayrı yumaklar kullanılır.
- Zili deseni çözümlü iplerin arkasına yerleştirilir.
- Tekniğe uygun zili dokuma yapılır.
- Atkı iplikleri desendeki renklerine göre dokunur.
- Kırkitle sıkıştırılır.

Resim 2.6: Konturlu zili

2.3. Zili Dokuma Yaparken Dikkat Edilecek Noktalar

- Dokuma yapılıncaya, kareli kâğıttaki desenden daha basık bir desen ortaya çıkar.
- Desen iplikleri küçük melik, yumak, kelebek yaparak kullanılır.
- Dokumanın arkasında büyük desen iplikleri birikmemelidir.
- Her renk için ayrı ayrı yumak kullanılmalıdır.
- Aynı renk grupları yukarı doğru çekilerek, yürütülerek dokuma yapılmalıdır.
- Büyük geçişler yapılmamalıdır.
- Çözümlerinin daralmamasına dikkat edilmelidir.
- Dokumada daralma olmasın diye sağdan-soldan bir ipe gerdirilerek tezgâha bağlanmalıdır.
- Dokuma bitince 5–10 sıra bez ayağı dokuma yapılmalıdır.
- Zincir halkası örülmelidir.
- **Saçak payı hesaplanarak dokuma tamamlanmalıdır.**

2.4. Dokumayı Tezgâhtan Çıkarma

Dokumaya başlarken olduğu gibi bitiminde de, çözgüde kullanılan iplikleri 5–10 sıra atkı atarak dokuma (bez ayağı) bitirilir. Bir sıra zincir halkası (çiti) yapılır.

- Dokumayı tezgâhtan çıkartmadan önce varsa hataları tespit edilir.
- Giderilmesi mümkün olan hatalar düzeltilir.
- Leventler gevşetilir.
- Dokuma serbest bırakılır.
- Ön ve arka ucundan saçak payı bırakılarak çözgüler kesilir.
- Yavaş ve dikkatli davranarak çözgüler leventlerden boşaltılır.
- Arkadaki atkı ipi uçları düğüm atılır, kesilir ve yok edilir.
- Kenar düzgünlüğü kontrol edilir.
- Saçak bağlama şekilleri uygulanır.

2.5. Saçak Bağlama

Saçak: Dokuma kenarlarından taşan çözgü iplerinin düğümlenmesi veya bağlanması ile elde edilir.

Çözgü ipleri, saçak payı hesaplanarak, alttan ve üstten kesilir. Dokuma tezgâhtan çıkarılır. Aradaki atkı ipliği uçları düğümlenerek kesip temizlenir.

Saçak kullanılacak dokuma cinsine göre yün, pamuk, ipek gibi dokumada kullanılan ipliklerle hazırlanır. Genellikle dokumanın tezgâhtan çıktıktan sonra kalan çözgü ipi uçlarından örülerek, bağlanarak veya bükülerek yapılır.

Saçaklar Kastamonu düğümü, makrome düğümü ile bağlanıp zenginleştirilir. Yerine göre düğümler arasına göz boncuğu yerleştirilerek değişik bir görünüm kazandırılır.

2.5.1. Saçak Yaparken Dikkat Edilecek Noktalar

- Dokuma tezgâhtan çıkarıldıktan sonra istenilen saçak boyu tespit edilir.
- Fazlalıklar makasla düzeltilir.
- Saçak ipleri eşit sayıda gruplanır.
- İstenilen kalınlıkta iplik grupları bağlanır veya örülür.
- Dokuma ile uyumlu ölçüde saçak bağlama veya örme işlemine devam edilir.
- İsteğe göre bağlama sırasında veya sonrasında hazır gereçlerle veya boncuklarla süslemeye ilaveler yapılabilir.
- Saçak uçlarının bozuk yerleri makasla kesilerek düzeltilir.
- Dokuma süslenmiş ve temizlenmiş olur.

Resim 2.7. Saçak bağlama örneği

Resim 2.8: Saçakları makrome düğümü ve boncuklarla süslenmiş zili

Resim 2.9: Saçakları boncuklarla süslenmiş zili

2.6. Zili Dokuma Örnekleri

Resim 2.10: Zili dokuma

Resim 2.11: Zili dokuma yaygı

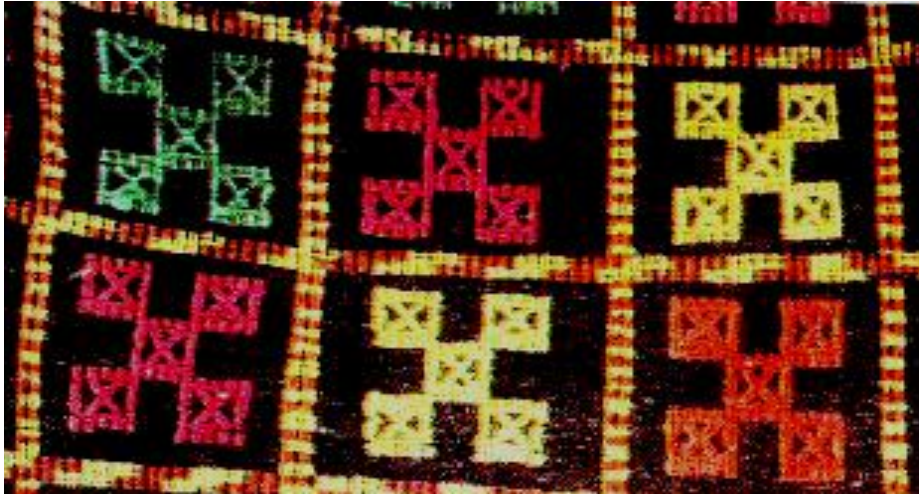

Resim 2.12: Zili dokuma yaygı

Resim 2.13: Zili dokuma yaygı

Resim 2.14: Zili dokuma

Resim 2.15: Damalı zili

Resim 2.16: Zili dokuma

Resim 2.17: Zili dokuma

Resim 2.18: Zili dokuma

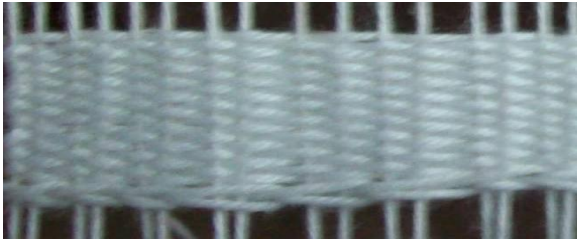

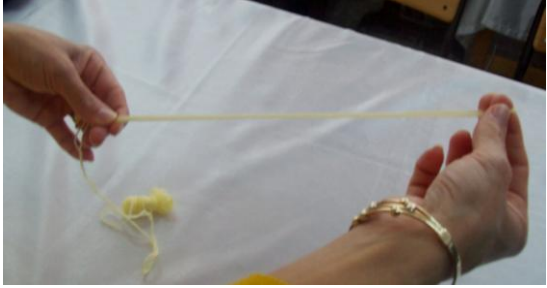

Resim 2.19: Zili dokuma

UYGULAMA FAALİYETİ

Aşağıdaki işlem basamakları ve önerilerde belirtilen hususları dikkate alarak zili dokuma uygulaması yapınız.

İşlem Basamakları	Öneriler
➤ Çalışma ortamını hazırlayınız.	➤ Aydınlık ve havadar ortam sağlayınız. ➤ Atölyede önlüğünüzü giyiniz.
➤ Kullanacağınız malzemeleri hazırlayınız.	➤ Deseninizi belirleyiniz. ➤ Kullanacağınız atkı ipliklerinin renklerini desene uygun belirleyiniz.
➤ Modele uygun tezgahınızı seçiniz.	➤ Tezgahı hazırlayınız.
➤ Tezgaha çözgü ipliklerinizi hazırlayınız.	➤ Desene ve dokuma boyutuna uygun olmasına özen gösteriniz.
➤ Zincir dokuma işlemini yapınız.	
➤ Bezayağı dokumasını yapınız.	

<ul style="list-style-type: none"> ➤ Kullanacağımız atkı ipliğini 10 veya 15 cm uzunluğunda yapacağımız dokumanın ölçülerine göre hazırlayınız. 	
<ul style="list-style-type: none"> ➤ İpliği dolama işlemi bitince iplik dağılmasın diye baş kısmından bağlayınız. 	
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Zemin rengini desene göre bezayağı dokuma yapınız. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Dokümanın düzgün olmasına dikkat ediniz.
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Zemin rengini desene göre bez ayağı dokumayı tamamlayınız. ➤ Desene başlayınız. 	
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Desene göre atkı ipliklerini 3 üstten bir alttan geçirerek tekniği uygulayınız. ➤ Desende her sıradan sonra 1 sıra bez ayağı dokuma yapınız. 	

<p>➤ Zili dokumada desen kaymaz. Atkı iplikleri her sırada aynı hizada devam eder.</p>	
<p>➤ Aynı işlemi dokuma bitine kadar devam ettiriniz.</p>	
<p>➤ Başlangıçta olduğu gibi bez ayağı dokuma ve çiti örme yaparak dokumanızı bitiriniz.</p>	

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki cümleleri dikkatlice okuyarak boş bırakılan yerlere doğru sözcüğü yazınız.

1. Seyrek zili Antalya, Silifke arası Toroslar'daki Türkmenler tarafından siyah keçi kılı çözü - atkı üzerine dokunduğu zaman ..... olarak adlandırılır.
2. Zili dokuma yaparken çözü ipliklerinin ..... dikkat edilmelidir.
3. Saçak kullanılacak ..... cinsine göre yün, pamuk, ipek gibi dokumada kullanılan ipliklerle hazırlanır.
4. Zili dokumada her desen ipliği kendi desen alanında enine olarak ..... üstten ..... alttan atlayarak geçirilir.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise “Modül Değerlendirme”ye geçiniz.

MODÜL DEĞERLENDİRME

Modül ile kazandığınız bilgileri, aşağıdaki soruları doğru veya yanlış olarak cevaplandırarak değerlendiriniz.

Aşağıdaki cümleleri dikkatlice okuyarak boş bırakılan yerlere doğru sözcüğü yazınız.

1. Zili dokumalarda çeşitli hayvan, çiçek ağaç gibi figüratif motiflerin yanı sıra .....motifler de yer alır.
2. Zili dokuma tekniğinde motiflerde ..... renkler kullanılır.
3. .... yüzeylerin üzerinde varlıkları, nesnelere belirli çizgilerle ifade edilmesidir.
4. .... bir araya gelerek desenleri oluştururlar.
5. Zili dokumada çizim ile dokuma arasında farklılıklar olabilir. İplik kalınlığı ..... dikkate alınmalıdır.
6. Zili deseni ..... kalemle kareli kâğıda çizilir.
7. Atkı ve çözgü iplikleri birbirinin bir altından, bir üstünden geçerek ..... meydana getirir.
8. Zili, dokuma özelliğine göre ..... ayrılır.
9. .... zili tekniğiyle ancak dikey ve çapraz çizgiler dokunabilir.
10. Saçak genellikle dokumanın tezgâhtan çıktıktan sonra kalan ..... ipli uçlarından örülerek, bağlanarak veya bükülerek yapılır.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise bir sonraki modüle geçmek için öğretmeninize başvurunuz.

CEVAP ANAHTARLARI

ÖĞRENME FAALİYETİ-1'İN CEVAP ANAHTARI

1	Doğru
2	Doğru
3	Doğru
4	Yanlış
5	Yanlış
6	Doğru

ÖĞRENME FAALİYETİ-2'NİN CEVAP ANAHTARI

1	YOZ
2	DARALMAMASINA
3	DOKUMA
4	ÜÇ-BİR

MODÜL DEĞERLENDİRME'NİN CEVAP ANAHTARI

1	SOYUT
2	PARLAK
3	DESEN
4	MOTİFLER
5	DOKUMADA
6	KURŞUN
7	DOKUYU
8	BEŞE
9	KONTURLU
10	ÇÖZGÜ

KAYNAKÇA

- **El Dokumacılığı** Temel Ders Kitabı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1982.
- ESENTEPELİ, Mustafa, **Türk Motifler Nakış Tekniği**.
- ACAR BALPINAR, B., Kilim, Cicim, Sumak, **Türk Düz Yaygıları**, Eren Yayınları, İstanbul, 1982.
- AYTAÇ, Ç., **El Dokumacılığı**, Orta Dereceli Kız Teknik Öğretim Okulları Temel Ders Kitabı, İstanbul, 1982.
- DENİZ, B., **Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yaygıları**, AtatürkKültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2000.
- ONUK, T., F. AKPINARLI, H. S. ORTAÇ, ve H. ÖZLEM, **İçel El Sanatları**, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 1998.
- ÖZBEL, K., **El Sanatları**, Ulus Basımevi, Ankara.